

М.П. КОРПАНЮК

**ДІАЛОГ УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУР ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ**

Н. Г. Петриченко. Українська, польська та російська проза першої половини ХІХ ст. (діалогізм, конвергенція, оповідність).
(Київ, 2009, 548 с. машинопису)

У сучасному літературознавстві залишається традиційно актуальною проблема типологічного дослідження слов'янських літератур. Саме до таких нагальних наукових потреб має безпосереднє відношення рецензована монографія, що має на меті застосувати нові компаративні підходи до розгляду слов'янських літератур досліджуваного періоду у плані діахронії і синхронії. Зазначимо, що у роботі порушено одне з найактуальніших питань сучасної української компаративістичної науки – взаємодії слов'янських літератур у період їхнього активного національного становлення (перша половина ХІХ століття). У межах монографічного дослідження передбачається розгляд явищ, які можна охарактеризувати як «сходження, перетин» культурних, зокрема літературних, традицій та новаторства (на рівні тематики, образної системи, стильових домінант, жанрових особливостей, засобів поезики тощо) у трьох слов'янських літературах зазначеного періоду – українській, польській, російській.

У монографії, що структурно складається зі вступної частини, чотирьох розділів, висновків і бібліографічних списків, іменного алфавітного покажчика, здійснюється порівняльний аналіз окремих літературних явищ, зокрема: культурний «діалог» української, польської, російської літератури у першій половині ХІХ століття – хронологічного періоду, який відзначився формуванням нових літературних стилів і напрямків; проблеми умовності у художніх творах трьох слов'янських літератур; достовірність і авторська вигадка у романтичних і реалістичних творах з історичним компонентом; окремі локальні питання, пов'язані із жанровими особливостями художніх творів доби та специфічними ознаками оповідної структури творів, - жанрові трансформації прози, міфологічна основа жанрових систем, сюжет і композиція у жанровій системі; пейзажний компонент, жанр як аспект читачької рецепції тощо. У розділах, що мають теоретичну спрямованість, інтерес становлять роздуми: про роль пейзажу у художніх творах; міфологічна основа жанрових систем прозових творів, взаємини «автор – оповідач – читач» у межах

Рецензії

художніх творів трьох літератур.

У вступній частині книги докладно обґрунтовується вибір теми, її важливість, експлікуються концептуальні засади роботи і її структура. Вона містить також інформацію про джерельну базу та використані при дослідженні аналітичні методи. Здійснений у роботі аналіз дає підстави для типологічних узагальнень, що їх включено авторкою до заключної частини монографії. Бібліографія, підібрана дослідницею, безперечно, становить значну наукову цінність.

У роботі компаративістського типу, з відповідним поєднанням історико-літературного матеріалу і певних теоретичних узагальнень, залучено чимало конкретних фактів, пов'язаних із творчістю першорядних художників слова у прозових жанрах, наприклад, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя, а також відомих російських прозаїків на зразок А. Погорельського, О. Сомова, О. Бестужева-Марлінського, Ф. Булгаріна; з українських авторів – Г.Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, Марка Вовчка.

Найбільш широким блоком у монографічному дослідженні представлена польська художня проза першої половини ХІХ століття, з певними, однак, хронологічними виходами у другу половину століття, де фігурують першорядні мистецькі постаті на зразок Ю. І. Крашевського і Генріка Сенкевича. Проаналізовано також діяльність представників «української школи» польського романтизму, зокрема, прозаїка Міхала Чайковського, а також авторів, які залучали у творах українську тематику, наприклад, Міхала Грабовського, Юзефа Коженювського, Теодора Томаша Єжа, Зенона Фіша.

Робота цікава, зокрема, розробкою таких проблем, як художня література російсько-українського, українсько-польського «пограниччя», а також ролі фольклорних елементів, а також фантастики-вигадки у літературі художній. Як позитивний аспект монографічного дослідження у царині компаративістики варто відзначити звернення до проблеми формування «української школи» в російській літературі в особі О. Сомова, В. Нарезного, А. Погорельського, М. Полевого, Ф. Глінки, В. Капніста тощо, а також «української школи» в польській літературі.

Важливим видається запропонований авторкою підхід до розгляду літературних явищ, а саме – у роботі здійснено спробу комплексного дослідження основних закономірностей розвитку української, польської, російської прози першої половини ХІХ століття на межі стильових епох – сентименталізму, преромантизму, реалізму. Стиль виступає при аналізі поняттям суто творчим, який репрезентує індивідуальну чи колективну

тенденцію у використанні традиційної поетики, напрям як літературознавча категорія виробляє мистецьку ідеологію, основні постулати якої проголошуються та обговорюються у дискусіях, здійснюється диференціювання напрямку на течії і угруповання, формування власного функціонального середовища. У зазначений хронологічний період автори літературних творів опиняються перед необхідністю творчого пошуку художніх прийомів, які мають на меті створити нову стильову модель у творчості, що буде побудована на принципово нових позиціях, поява яких обумовлена прогресивними філософськими ідеями, розвитком філологічної науки, увагою до власних національних здобутків, зокрема, до фольклорної спадщини у масштабах нації. Побудова нової філософської картини світу базувалася, на думку дослідниці, на зверненні до важливих проблем людського буття – його неперервності, умовності основних засад існування особистості, і як результат – до конфронтації світу вигаданого (фантастичного) і реального (природного). Авторка ставить завдання – поетапно проаналізувати закономірні і показові фактори формування прози у зазначений період, в окремих розділах роботи розглядаються питання використання фантастичного компонента і звернення до подій національної історії у художній творчості українських, польських, російських прозаїків. У монографії здійснені типологічні зіставлення на рівні тематики, зокрема, увага акцентується на відтворенні у текстах художніх творів подій польської, української, російської історії. Безпосереднім предметом дослідження виступає історична романістика першої половини ХІХ століття, репрезентована найкращими зразками українських, польських, російських авторів даного періоду. При аналізі творів з історичним компонентом об'єктом дослідження виступають романи Г. Сенкевича («Вогнем і мечем», «Хрестоносці»), історична романістика М. Чайковського («Вернигора»), Ю. І. Крашевського («Графиня Козель», «Брюль», «Старовинна легенда»), роман П. Куліша «Чорна рада», «Мазепа» Ф. Булгаріна, «Капітанська дочка» О. Пушкіна, «Тарас Бульба» М. Гоголя. Предметом дослідження у роботі стає і образна система прозових творів, виявлено загальні історичні фігури – Петра Першого, Мазепи, козацтва, легендарних особистостей (Кірджалі, Кармелюк), відмічено залучення образів «благородних розбійників» – Пугачова, Дубровського, Кірджалі, Гаркуші – у російській літературі, Кармалюка і Варнака – в українській літературі, а також Кірджалі і Дзиги – в літературі польській. Авторка роботи слушно зауважує, що актуалізація саме цієї образної моделі пов'язана із романтичним світосприйняттям, яке вибудовує свою ієрархію героїв. Надалі ця модель буде суттєво модифікуватися, але збережеться і в реалістичних творах. Перед

дослідницею постає завдання – порівняти названу модель героя в українській, польській, російській літературах, виявивши їх своєрідність у національних мистецтвах слова, а також у тісному зв'язку із стильовими пошуками авторів.

У типологічному розрізі розглядаються в роботі фактори інонаціонального впливу, до певної міри йдеться у роботі про впливи західноєвропейські на східнослов'янські і західнослов'янські художні зразки (вплив фантастичних творів Е. Т. А. Гофмана; історичної романістики В. Скотта тощо).

Предметом аналізу виступають також питання функціонування контексту у літературному творі і контексту близьких літератур слов'янського регіону, приклади наводяться з прозових творів українських, російських, польських авторів першої половини ХІХ ст., а також різні жанрові літературні категорії – оповідання, новела, повість, при аналізі залучається масштабний арсенал критичних досліджень сучасних українських літературознавців, які торкаються питання жанрових особливостей прозових творів у межах певного стилю.

Визначаючи результати дослідження в цілому, в якості показових ознак авторкою монографічного дослідження виділено наступні: підкреслено багатоплановість і поліфункціональність основних художніх прийомів, що використовуються у творах українських, польських, російських авторів, які створювались на межі літературних епох – класицизму у стадії завершення, сентименталізму, преромантизму, романтизму, реалізму. Серед основних особливостей романтизму як провідного напрямку епохи виділено: ідею національної свідомості, національного «іншого», залучення на рівні образно-тематичної структури творів, репрезентація природи, людини і суспільної історії з позицій їх чуттєвого вираження.

Враховуючи актуальність теми монографічного дослідження, широкий спектр задіяного матеріалу, різноплановість проблематики дослідження – культурний «діалог» на зламі літературних епох, художня умовність при створенні яскравих прозових зразків, історична достовірність, особливості формування жанрової системи у зазначений період, розгляд характерних оповідних моделей при побудові прозових творів, хотілося б порекомендувати фахівцям-філологам, особливо тим, хто цікавиться питаннями порівняльного слов'янського літературознавства, ознайомитися з цим друкованим виданням.